

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО (1878–1937 РР.): ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано джерельну базу громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності відомого громадсько-політичного діяча, письменника, публіциста, літературознавця, журналіста, перекладача, педагога, міністра освіти УНР, редактора, видавця – Антона Крушельницького (1878–1937 рр.). Виокремлено і диференційовано джерельну базу наукової проблеми, з'ясовано її особливості і основні тенденції

Наголошено на тому, що у фондах центральних і обласних державних архівів й відділах наукових й універсальних бібліотек України збереглася значна кількість архівних, друкованих й рукописних документів й матеріалів, що стосуються громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького упродовж досліджуваного періоду.

Значна кількість виявлених матеріалів й документів уперше введена у науковий вжиток. Комплексне їх використання із залученням архівних даних з центральних і обласних державних архівів України, опублікованих джерел, періодичних видань, авторських творів А. Крушельницького, Інтернет-ресурсів – сприяло виконанню поставленої мети.

Ключові слова: Антон Крушельницький, громадсько-політична діяльність, культурно-просвітницька діяльність, джерельна база, архівні матеріали і документи.

Необхідність детального аналізу громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького вимагала опрацювання необхідної джерельної бази, що містить значний масив неопублікованих та виданих документів.

Умовно джерельну базу досліджуваної проблеми можна поділити на такі групи: перша група – матеріали центральних і обласних державних архівів України; друга група – опубліковані джерела; третя група – періодичні видання; четверта група – авторські твори Антона Крушельницького; п'ята група – Інтернет-ресурси.

Перша група представлена матеріалами центральних і обласних державних архівів України. Зокрема, певна частина використаних джерел зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Зокрема, у фонді 2201 «Міністерство освіти Української Держави, м. Київ», використано матеріали, пов'язані із повідомленнями, поданими у журналі «Вільна українська школа» про книги, що вийшли чи виходитимуть з друку в різних видавництвах [1, арк. 3–61 зв.].

Використані матеріали фонду 2582 «Міністерство народної освіти Української Народної Республіки, мм. Київ, Вінниця, Кам'янець-Подільський, з 1920 р. – Польща» [2–8] представлені доповіддю міністра А. Крушельницького Раді народних міністрів щодо становища освіти [2, арк. 22–23]; листом заступника міністра освіти С. Сіропола до голови Ради народних міністрів від 11 вересня 1920 р. з приводу нераціонального використання коштів головою педагогічної місії у Відні А. Крушельницьким [3, арк. 19–19 зв.]; листом голови педагогічної місії у справах видавництва шкільних книжок і підручників до радника міністерства народної освіти [4, арк. 2–4]; статутом єдиної школи в УНР [5, арк. 1–17]; таблицею, складеною на основі відомостей про кількість існуючих комплектів на 1919 р., надісланих до МНО [6, арк. 60–73]; листом директора видавничого товариства «Дзвін» до видавничого відділу [7, арк. 5–6]; таблицею, складеною на основі відомостей про кількість шкільних комплектів початкових шкіл, які утримуються повітовими і міськими самоврядуваннями України на державні кошти [8, арк. 218–218 зв.].

У Галузевому державному архіві Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ) використано матеріали фонду 6 «Кримінальні справи на реабілітованих осіб», справу 44987-ФП «Дело по обвинению Крушельницкого А. В. и др.» [9]. Зокрема, у ній подано опис документів у справі щодо

арешту А. Крушельницького і Ю. Бачинського; постанову щодо «злочинної діяльності»; обрання запобіжних заходів; ордери на арешти та обшуки; протоколи особистого обшуку; ухвалу виїзної сесії воєнної колегії Верховного Суду СРСР від 14 грудня 1934 р. щодо скерування кримінальної справи на додаткове розслідування; протокол допиту А. Крушельницького; свідчення І. Кулика, члена партії, голови Всеукраїнського союзу письменників; витяги з протоколів допитів різних осіб та очних ставок; обвинувальний висновок; вирок колегії Верховного Суду СРСР від 28 березня 1935 р.; рішення воєнної колегії Верховного Суду СРСР від 19 жовтня 1957 р. щодо відміни вироку суду у зв'язку з відсутності складу злочину та інші матеріали [9, арк. 1–224].

Основний масив архівних матеріалів й документів, без яких неможливо науково досліджувати проблему, вести аргументовану дискусію й робити обґрунтовані висновки, зосереджено у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України, фонд 311 «Редакція журналу «Нові шляхи» , м. Львів, 1929–1932 рр.» , до складу якого входить 112 справ [10].

Опис першого тому першого розділу «Про діяльність редакції» представлено статутом видання (спр. 1); протоколами зборів членів видавничої спілки та анкетами, заповненими читачами про функціонування журналу (спр. 2); ухвалою редакції видавничої спілки про перехід на новий академічний правопис, прийнятий НТШ (спр. 3); ухвалою окружного суду про конфіскацію статті А. Крушельницького «На нові рейки» (спр. 4); статтю з празької газети «Нові шляхи в світлі чужої критики» (№ 8 за 1929 р.) (спр. 5); виписками з постанов, промов та резолюцій III з'їзду КПБ(У), зібраними Ю. Куликом (спр. 6); виписками зі статей, повідомлень з питань розвитку літератури, науки, мистецтва, суспільно-політичного життя (спр. 7); аналогічними матеріалами, поданими у другому томі (спр. 8).

У другому томі подано листи культурно-освітніх установ, товариств і видавництв про передплату видання «Нові шляхи» (спр. 9); листи авторів з прізвищами на «А» –» Ш» щодо передплати журналу (спр. 10); листи культурно-освітніх установ з Австрії, США, Болгарії, Італії та інших країн про передплату журналу (спр. 11); листи різноманітних установ і приватних осіб про передплату журналу впродовж 1929–1932 рр. (спр. 12–14); листи Спиридона Черкасенка до головного редактора А. Крушельницького з приводу друку в часописі його творів (спр. 15).

Другий розділ «Матеріали редакційного портфеля» представлено оповіданням Ореста Авдиковича «На згарищах» , «Хвилина радості» , «Чернець» , «Туга» , фрагментом твору «Ой, у рідному та на дикому полі» (спр. 16–18); оповіданням Адама Поля «Казка майбутності» з передмовою і перекладом С. Масляка (спр. 19); статтями Ієремії Айзенштока «До організації українського літературознавства» (спр. 20); Джованні Аморетті «Сучасна італійська література» (спр. 21); М. Андрусяка «Петр Чубатий. До питання про джерела II частини «Fata morgana» М. Коцюбинського» (спр. 22); П. Антоновича «Паризька комуна» (спр. 24); А. Аршавського «Внутрішня організація колгоспів» , опублікована у журналі «Огонек» , 1930 р. (спр. 25); Д. Багалія «Всеукраїнська Академія Наук» (спр. 26); оповіданням Дмитра Бандрівського «З теки старої панни» (спр. 27); статтями С. Барука «Занепад II Інтернаціоналу» (спр. 28); Ю. Бачинського «Як я видавав українську еміграцію» (спр. 29); уривком поеми Тиміша Бездітного «Молоде село» (спр. 30); рецензією В. Безушка на повість Б. Лепкого «Зірка» (спр. 31).

Важливе місце посідають статті М. Берна «Успішнення юридичної допомоги населенню» , «Судова реформа на Україні» (спр. 32); оповідання Ж. Бернаноса «Розмова тіней» (спр. 33); вірші Є. Бережницького «Осінній дощ» , «Куй долю» , «Козак» та інших авторів (спр. 34); стаття Л. Бернса «Постна проповідь про заздрість» (спр. 35); вірш Р. Біндінга «Дожидання» (спр. 36); стаття В. Бірчака «Літературна творчість Закарпаття в роках 1919–1929» (спр. 37); оповідання В. Бобровича «Змагання» (спр. 38); вірші Б. Бонауцолі «Сірина» , «Жінки» , «Думка» та інші, переклад М. Островерха (спр. 39); п'єсою Ф. Борозенка «Хоч сього діпняв – сам жертвов вправ» – драма у трьох діях для сільських аматорських гуртків (спр. 40); статті А. Босого на суспільно-історичну тематику, зокрема «Організатор перемоги» , приурочену 50-ти річчю народження академіка ВУАН М. Скрипника, «Основини й перша програма «Української радикальної партії» , «Календарна масова писемність» (спр. 41–44); статті Альфреда Будзиновського «Похід театру» , «Фрагмент з театру» про походження, розвиток та діяльність театрального мистецтва (спр. 45) та В'ячеслава Будзиновського «30 років» , присвячену річниці селянського руху в Галичині, «Тиролиці Сходу» , про Леся Мартовича і революційний рух в Галичині XIX – початку XX ст. (спр. 46–48); статті М. Бурачека про образотворче й театральне мистецтво в Україні (спр. 49); М. Бутовича «Василь Крижанівський» про посмертну виставку художника у Львівському національному музеї 16 березня 1930 р. (спр. 50); І. Валько «Охорона здоров'я дітей на Україні» та «Нове в роботі Українського Біохімічного Інституту» (спр. 53); статті та оповідання І. Високо-Липського (спр. 54); стаття В. Вільховицького «О чим не пише націоналістична преса» (спр. 55); віденського кореспондента журналу «Нові шляхи» Ф. Вінера «До характеристики кризи західноєвропейського

театру» (спр. 56); І. Власовського «Церква і просвіта» (спр. 57); С. Войналовича «Панфутуристи» (спр. 58); П. Волосенка «Лівобережними степами» (спр. 59); вірші А. Волощака і В. Внука «Борець» (спр. 60); твори І. Волькер «Балада про жінку, Бога та чоловіка», «Казка про горбатого Йону» (спр. 61–62); стаття Т. Гавриленка «Огляд новішої української літератури з історії Запоріжжя» (спр. 63).

Варто відзначити оповідання В. Газенклявера «Франсіз» (спр. 64); повість-легенду К. Гелеруна «Паломник Каманіта» (спр. 65); статті В. Герасимчука «Світла й тіні Хмельниччини», «Проблеми Мазепи» і «Проблеми областей Чорного моря» (спр. 66–67); В. Гериновича «Всесоюзна асоціація робітників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву», «Культурне життя в Кам'янці на Поділлі», «Кам'янець на Поділлі» (спр. 68–69); А. Глебова «Советская театральная олимпиада» (спр. 70); М. Гнатишака «Макс Гарйнардт», «З театру Піскатора в Берліні», «Синтетичний театр» (спр. 71–72); П. Горбенка «Ляльковий театр на Україні», «Графічне мистецтво на Україні» (спр. 73); С. Гординського «Образки з Довілю», «Формальні завдання сучасного малярства», «Михайло Андрієнко й театр», «Українські малярі в Парижі» (спр. 74–76); оповідання М. Горького «На Дніпрельстані», «Місто Жовтого Чорта» (спр. 77–78); п'єса Г. Гофмансталя «Дурень і смерть» (спр. 79); рецензії Б. Грабковецького на повісті Ю. Шкрумелюка «Дивні пригоди з воєнних часів» і Р. Купчинського «Заметіль» (спр. 80); стаття Б. Грасе «Про творчий нахил» (спр. 81); поема і п'єса В. Гренджа-Донського «На вершках полонин», «На зеленій Гуцульщині» (спр. 82–83); поема-сатира І. Григоровича «Творчим душам в альбом» (спр. 84); оповідання К. Гриневич «Сліпці» (спр. 85); вірші Ю. Гринюка «Гостя», «Наше», «Люблю» та С. Гайферман «Лісові робітники» і «Форесто» (спр. 86).

Необхідно виокремити статті Д. Грудина «До десятиріччя української спілки робітників мистецтва» і «Перспективи сезону українських театрів» (спр. 87); О. Гулько «Стан народної освіти на Україні» (спр. 88); уривок з роману Л. Гуни «Римські бики» (спр. 89); І. Гургули «Килими і писанки» (спр. 90); В. Данилевського «Технічні музеї на Україні» (спр. 91); оповідання П. Дереша «Страх» і «Ексофік-бар», «Баламута», «Засіла буржуазія...», рецензію на книгу М. Рудницького «Очі на уста» і на статті, вміщені у газетах «Нова зоря», «Новий час» і «Дністер» (спр. 92–94); статті В. Державина «Нові шляхи», подані у газеті «Вечірнє радіо», «Історична белетристика Богдана Лепкого» (спр. 95–96); М. Фуртак-Деркач «Причинки до життєпису Лесі Українки», написані на основі листування поетеси з М. Павликом, «Повість і оповідання на Радянській Україні», рецензії автора на твори В. Кузьмича, І. Ле, В. Гжицького, І. Дністровського, І. Кириленка, М. Ледянка (спр. 97–100); оповідання Д. Джойса «Нещасний випадок» (спр. 101); статтю А. Дівнича «Франківська академія» – музичний фестиваль про вшанування пам'яті Каменяря (спр. 102); вірші Л. Дмитерка (спр. 103); А. Дністровця «Зойк біжить», «У фабриці», «З війни спомин» (спр. 104); п'єсу П. Добромисла «Майстер долі» (спр. 105); цитати з твору Д. Донцова «Школа і релігія» (спр. 106); статтю Р. Драгана «Володимир Маяковський» (спр. 107); нарис В. Дубровського «Музеї в УСРР» (спр. 108); статтю І. Дурбака «Німецька національність про Ремарка» (спр. 109); оповідання О. Дучимінської «Смерть Василька» (спр. 110); Г. Епіка «Під лісом» (спр. 111); вірш М. Желізка «Утома» тощо (спр. 112).

У фонді 361 «Крушельницький Антін, письменник, журналіст, літературний критик, педагог, громадсько-політичний діяч, редактор журналів «Нові шляхи» і «Критика» у Львові. 1878–1937 рр.» зберігається 292 справи [11]. Умовно їх можна поділити на дев'ять підгруп: творчі матеріали автора; особисті листи А. Крушельницького; авторські листи до А. Крушельницького; біографічні дані; інформація майново-господарського характеру; матеріали, зібрані А. Крушельницьким; статті та рецензії на праці автора; фотографії Антона і Марії Крушельницьких, їх родини та інших осіб; інформація про членів його сім'ї.

Перша підгрупа – творчі матеріали автора – представлена «Святим угодником божим Хомою»; повістями «Як промовить земля», «Як пригорне земля», «Справа Палатинського», «Біг у сутінках», «Кара», «Надаремне»; драмою «Тривога»; оповіданням «Епізод»; збіркою новел «Буденний хліб»; статтями «Про життя і творчість Семанюка І.» , «Соціальний роман» Грінченка Б., «У проваллі», «Фальшива гра», «Поет-містик», «Бо пани тебе не приймуть», «Два питання», «Що розбилися в житті», «Політична лінія зах.-української національної демократії», «Два націоналізми», «Дитячі господарства», «Actio Catholica», «Західноукраїнське політичне життя», «Анархісти», «Самооманою і брехнею», «У гарячці 410» і «Fata morgana», «Неминуче», «На нові рейки» і «Лавина котиться», «На стійці», «На чисту воду», «У крутежі надій», «Трагедія помилок», «Темні рицарі», «В обличчя нових подій», «Гітлерівський фашизм розгортається», Політичний світогляд Івана Франка», «За національну честь у школі», «Імперії», «Забави і забавки», «Брехливе покаяння В. Левинського», «Щурат чи Луцький», «Моя розмова з лідером УСРР – Матчаком»; планом і програмою лекції у м. Станиславові; доповідями, планами, інструкціями та іншими матеріалами про методику навчання української мови та літератури в школах; посібником з математики для учнів початкових класів; доповіддю «Рідна школа» та «Замітки і спостереження

управителя Городенківської гімназії; зауваженнями та критичними замітками А. Крушельницького до словників і підручників для початкових шкіл; рецензією «Мина Мазайло М. Куліша на галицькій сцені»; бібліографією поетичних творів І. Крушельницького, складеною його батьком та чорновими записами (спр. 1–37).

У другій підгрупі зберігаються особисті листи А. Крушельницького. Йдеться про його листи до дружини М. Слободи-Крушельницької, написані упродовж 1900–1933 рр.; до доньки Володимири (1925–1927 рр.); сина Івана (1913–1929 рр.); сина Богдана (1926–1930 рр.); а також листи батьків до сина Богдана (1923–1933 рр.); листи батька до сина Тараса (1927–1932 рр.); до невстановлених кореспондентів (1904–1931 рр.); листування з Вінницьким філіалом бібліотеки України Академії наук, видавництвом «Рух» у Харкові та іншими про співпрацю (1907–1930 рр.) (спр. 38–49).

Третя підгрупа представлена авторськими листами до А. Крушельницького. Оскільки авторів доволі багато, наводимо прізвища лише найвідоміших українських науковців, громадсько-політичних, культурно-просвітницьких діячів, поетів, письменників, художників, з якими товаришував, дружив, підтримував ділові контакти, або й просто спілкувався А. Крушельницький. Зокрема, з Д. Антоновичем, І. Бриком, М. Брилинським, М. Вороним, М. Галушинським, В. Гнатюком, М. Грушевським, В. Дорошенком, Д. Дорошенком, С. Єфремовим, І. Калиновичем, О. Кисілевською, О. Кобилянською, З. Кузелею, О. Кульчицькою, Б. Лепким, М. Лозинським, Д. Лукіяновичем, О. Маковеєм, І. Огінком, В. Огоновським, І. Олесницьким, О. Кандибою, І. Раковського, М. Садовським, І. Свенціцьким, В. Сімовичем, В. Старосольським, В. Стефаником, К. Студинським, С. Томашівським, С. Творидлом, К. Трильовським, І. Франком, П. Холодним, В. Щуратом та іншими особами (спр. 50–143).

У четвертій підгрупі подано біографічні дані, представлені особистими документами. Зокрема, членськими книжками повітового кредитного товариства «Народного дому» в Городенці, інших товариств, службовими посвідченнями тощо (спр. 144); матеріалами службової діяльності – листуванням, доповідними записками, списками виборців та іншими документами про діяльність громадської ради у Городенці, бургомістром якої був А. Крушельницький упродовж 1916–1917 рр.; звітами, протоколами, листуванням, пов'язаним з діяльністю педагогічної місії при МНО УНР; посвідченнями, проектом закону, листуванням про діяльність УНРади та її законодавчої групи УНР у Відні у 1919–1923 рр.; доповідями, листами до А. Крушельницького про реорганізацію і стан українських шкіл, видання україномовних підручників, фінансові розрахунки; листуванням з «Просвітою», її філіями у Коломиї та Рогатині, староствами, приватними особами про організацію вечорів, надіслання літератури та інші питання, пов'язані з діяльністю А. Крушельницького на посаді директора гімназії (спр. 145–152); громадської праці – листуванням, запрошеннями, зверненнями українських товариств, редакцій, установ до А. Крушельницького про співпрацю; листуванням з українським інформаційним комітетом у Відні, комісією УНРади про видання шкільних підручників, організацію курсів вищої освіти; статутами, протоколами, угодами про діяльність українських видавничих товариств «Дзвін», «Поступ», «Чайка», «Українська книжка»; протоколом засідання наради у Кам'янець-Подільському про перехід УГА за Збруч; статутом «Об'єднання українських видавництв», членом яких був А. Крушельницький; статутами педагогічних товариств, проектом загальних постанов для учителів тощо (спр. 153–158); інформацією про відзначення ювілеїв А. Крушельницького – програмами і запрошеннями наукових, культурно-освітніх установ, товариств на концерти, виставки, урочисті вечори, вітальні листи й телеграми суспільно-політичних і культурно-освітніх діячів з нагоди 25-ліття літературної діяльності автора (спр. 158 а – 159).

У п'ятій підгрупі зберігається інформація щодо майново-господарського характеру – договорами про купівлю-продаж майна, укладеними Антоном і Марією Крушельницьким; квитанціями, рахунками книгарень, розписками та іншими фінансовими документами (спр. 160–161).

Шоста підгрупа представлена матеріалами, зібраними А. Крушельницьким – це примірники газети «Діло» зі статтями про організацію українського університету у Львові; спогади М. Залізняка, М. Ірчана, Т. Марітчак і П. Стефаніва до історії УГА і УСС, зібрані у 1923 р.; спогади М. Залізняка, М. Ірчана та інших з історії УГА і УСС, зібрані безпосередньо А. Крушельницьким; звернення, промови та інші документи про визвольну боротьбу українського народу за незалежність; декларації, вирізки з газет «Народне слово», «Український прапор» і «Нова доба» з історії УГА і УСС; тези, звернення, листи про діяльність УСДП та УСРП; підручник з арифметики С. Дурека і В. Левицького «Рахунки для другого відділу початкових класів»; вірші невстановлених авторів «Поєдинок», «Школярі», «Гриць» та інші, надіслані А. Крушельницькому, а також вірші В. Юрїва «Літо на Словаччині», «Сучасність», «Залізний принц» до публікації (спр. 162–170).

У сьомій підгрупі подано статті та рецензії на праці А. Крушельницького. Зокрема, статтю О. Турянського «Антін Крушельницький як письменник»; рецензії С. Корецького, А. Воханця та інших авторів на шкільні підручники (буквар і читанку), видані А. Крушельницьким (спр. 171–172).

Восьма підгрупа представлена фотографіями Антона і Марії Крушельницьких, їх родини та інших осіб (спр. 173–174).

У дев'ятій підгрупі подано інформацію про членів його сім'ї. Зокрема, про дружину Марію – подано статuti товариства «Вільна громада» та «Університету людого» ім. Т. Шевченка у Львові, складені за її участі; листи до чоловіка Антона; щоденник; листи до дочки Володимири; сина Івана; Тараса; листи до М. Крушельницької (спр. 175–184); дітей: дочки Володимири – її листи до батьків; брата Івана; інших осіб; запрошення товариств, редакцій, гуртків, надіслані їй; статут «Польського союзу лікарів в боротьбі із зловживанням наркотиків» . 1921–1930 рр. (спр. 185–205); сина Івана: творчі матеріали – драми «На скелях» , «Мури і межі»; хореографічна драма «Герої підпілля»; п'єси «Погоня за життям» , «Біле й червоне» , «Проекти пам'ятника Шевченка»; оповідання і етюди «Цісар і революціонер» , «Шляхом іде він» , «Мрячним шляхом»; новели і балади «Крик» , «Балад про розбиті мрії» , «Залізна корова»; драматичні поеми «Любов – шовковий м'ячик» , «Поема про різьбаря» , «Адама та Єва» , «Спір за мадонну Сільвію»; поезії «Вересень» , «Сповідь» , «Десять струн» , «Бажання» , «Товарищі» , «Виплавка чавуну»; статті «Актор і його костюм» , «Реформа одягу в СРСР» , «Мистецтво Західної України за доби розкладу феодалізму» , «АНУМ»; мистецько-історичний нарис «Екслібрис»; праці «Матеріали до критичного нарису про Гуго фон Гофмансталея»; переклади збірок пісень Гуго фон Гофмансталея «Весняні пісні»; рецензії; тексти промов; навчальні програми для уроків малювання в початкових школах (спр. 206–230).

Важливе місце посідають листи Івана до батьків, інших осіб; листування з Міністерством віросповідань і освіти, відділом гуртка «Рідна школа» в м. Стрию щодо надання посади учителя малювання; адміністрацією Київського академічного театру про авторські права на лібрето драми «Бурі над Заходом»; листування І. Крушельницького, як голови ЗУМО у Львові, з товариствами, редакціями тощо (спр. 231–237); листи до сина Івана різних авторів, українських видавництв, кооперативів, друкарень до про публікацію творів та співпрацю (спр. 238–264); матеріали до біографії сина Івана – паспорти, посвідчення, студентський квиток; учнівський зошит з української літератури; квитанції, посвідчення, договір на оренду кімнати та інші документи майново-господарського характеру (спр. 265–267); дружини Івана – Галини Левицької – стаття «Франц Шуберт»; листи до М. і Л. Крушельницьких; до чоловіка Івана; паспорт, членські картки, посвідчення та інші документи (спр. 268–272); сина Богдана – оповідання «Zwycię żyłemu»; листи до батька й матері, дружини, братів і сестри, інших осіб; членські квитки, посвідчення, замітки тощо (спр. 273–281); його дружини – Наталії Мельник – листи Вакуловських Галини і Віктора; особисті документи (спр. 282–283); сина Тараса – повість «Бонза»; оповідання «На дикім Заході»; листи до батька й матері та інших осіб; справа про притягнення його до кримінальної відповідальності, звинуваченого за приналежність до УВО (спр. 284–288); сина Остапа – листи до батьків (спр. 289); брата А. Крушельницького – Володимира – (спр. 290).

Досліджувану проблематику в Державному архіві Львівської області представлено фондом Р. 1738 «Редакція літературно-мистецького та громадсько-політичного журналу «Жовтень» Спілки письменників України» [12], у якому зберігається оригінал статті С. Трофимука «Антін Крушельницький – кореспондент Івана Франка» , листи А. Крушельницького до Каменяра. На основі проведеного аналізу, умовно виокремлюємо дві підгрупи листів.

До першої підгрупи відносимо листи, пов'язані з драмами А. Крушельницького, у яких розкрито питання їх суспільної злободенності, конфліктності ситуації, реалізму, на що постійно наголошував І. Франко молодому автору. У листах йдеться про те, що І. Франко критикував перші його твори, однак вдалі – оцінював позитивно. Гадаємо, що конструктивна критика Іваном Яковичем ранніх творів Антона Владиславовича дала свій результат, тому що молодий автор зумів виправити критичні зауваження й завдяки цьому досяг у драматургії значних висот творчої манери. Йдеться про комедію «Орли» (1906 р.), яка стала справжнім досягненням української драматургії початку ХХ ст. Її І. Франко опублікував окремою книгою у видавничій спілці «Літературно-Наукового Вістника» і високо оцінив у рецензії на сторінках цього ж видання [12, арк. 226].

Друга підгрупа листів – це видавничі питання. Зокрема, йдеться про те, що у 1905 р. А. Крушельницький переїхав на педагогічну роботу до Станиславова й саме у цей час планував видати серію хрестоматійних підручників та навчальних посібників для навчання шкільної молоді. Відповідно, з цього приводу він консультувався з І. Франком щодо видання зазначених книг серіями. Зауважимо, що видані книги були солідним внеском у поступ педагогічної думки Східної Галичини. До речі, зміст листів свідчить про те, що Іван Якович був не лише порадиником, але й

співавтором деяких випусків, що видавалися під грифом «Видання Антона Крушельницького. Власність Івана Франка» [12, арк. 226].

У другій групі представлено опубліковані джерела. Їх умовно поділяємо на такі чотири підгрупи: до першої, відносимо звіти адміністрацій, пов'язаних із діяльністю загальноосвітніх середніх закладів, у яких у свій час працював А. Крушельницький; до другої – збірки документів; до третьої – епістолярну спадщину; до четвертої – мемуари.

До першої підгрупи відносимо звіти адміністрацій, пов'язаних із діяльністю загальноосвітніх середніх закладів, у яких у свій час працював А. Крушельницький. Зокрема, у Коломиї (1902–1905 рр.) [13–14], у Городенці (1909–1910 рр., 1912–1913 рр.) [15–16], Станиславові (1912–1913 рр.) [17], Ужгороді (1923–1924 рр.) [18], Рогатині (1924–1925 рр.) [19]. Це, в основному, публікації статистично-інформаційного характеру, що стосуються загальних відомостей про загальноосвітні навчальні заклади, кількісні та якісні показники за певні навчальні роки.

Друга підгрупа представлена збірками документів. Серед них варто назвати ті, які стосуються безпосередньо досліджуваної проблематики і пов'язані із місцем смерті А. Крушельницького. Зокрема, І. Резнікова, працівник науково-дослідного центру «Меморіал» (м. Санкт-Петербург), підготувала й видала у рамках програми проведення Днів пам'яті, присвячених 60-ти річчю «великого терору» в СРСР, збірник документів, що ґрунтується на основі аналізу матеріалів протоколів так званих «особливих трійок» УНКВС Ленінградської області, слідчих документів тощо. Список розстріляних містить інформацію про особу, дату й місце народження, місце роботи, партійність, дату суду, обвинувачення, інстанцію, вирок, номер протоколу, дату розстрілу [20].

До 60-ти річчя масових убивств більшовицьким режимом українських в'язнів, які утримувалися на Соловках, серед них чимало й представників західноукраїнської інтелігенції, опублікований тритомник «Остання адреса» [21–23], присвячений пам'яті безвинно засуджених до страти 1116-ти в'язнів СТОП. Зокрема, у першому томі подано фотокопії так званих «протоколів засідання» особливої трійки УНКВС Ленінградської області про повторне засудження осіб, обвинувачених за поданням оперативної частини Соловецької в'язниці від 9–14 жовтня 1937 р. [21].

Документи другого [22] і третього томів [23] – це витяги зі справ в'язнів – вихідців з України, що були надані для публікації з фондів регіонального управління ФСБ Росії у Архангельській області, агентурні повідомлення та довідки про ув'язнених, протоколи допитів, меморандуми, акти про виконання смертних вироків, заяви родичів ув'язнених, прокурорські протести, документи про реабілітацію, документи та матеріали з архівно-слідчих справ, які зберігаються у ГДА СБУ, спогади колишніх соловецьких політв'язнів, яким пощастило виїхати з островів до зловісної осені 1937 р.

Рецензуючи згадуване видання, О. Юркова називає його «книгою-реквіємом». Пише про те, що «Нарешті родичі загиблих на Соловках і дослідники тоталітарної доби змогли точно вказувати дату, місце і причину смерті видатних українців – письменників Василя Атаманюка, Марка Вороного, Миколи Зерова, Григорія Епіка, Мирослава Ірчана, Михайла Козоріза, Валеріана Поліщука, Антона, Богдана, Володимири, Івана, Остапа, Тараса Крушельницьких, режисера Леся Курбаса, істориків та політичних діячів Олександра Бадан-Яворенка, Йосипа Вайсберга, Сергія Грушевського, Михайла Лозинського, Бориса Пилипенка, Євгена Черняка, Матвія Яворського, філософів Василя Гоца, Петра Демчука, географа Степана Рудницького, колишнього українського наркома Михайла Полоза – і ще багатьох сотень тих, кого без перебільшення називають «цвітом нації» [24, с. 481–482].

У збірці «Україна і Польща 1920–1939 рр.: З історії дипломатичних відносин УСРС з Другою Річчю посполитою: Документи і матеріали» [479], підготовленій Інститутом історії НАНУ, упорядкованих Н. С. Рубльовою і О. С. Рубльовим, зокрема, подано таємну доповідь, виголошену А. Крушельницьким 17 березня 1934 р., на тему: «Погляд на західноукраїнське політичне життя 1933 р.» [25, с. 413–444].

У третій підгрупі подано матеріали епістолярної спадщини А. Крушельницького. Доречно наголосити на публікації С. Трофимука, у якій він намагався, виходячи із марксистсько-ленінської ідеології, проаналізувати листування А. Крушельницького так званого «віденського періоду» з відомими галицькими і наддніпрянськими діячами. С. Трофимук використовує радянську риторику, тому його праця є ідеологічно заангажованою і об'єктивно не відображає досліджувану проблематику [26, с. 75–81].

Необхідно назвати збірку вибраних листів до К. Студинського, у якій вміщено шість листів [27, с. 80, 81, 82–83, 85, 86–87, 112–113, 205, 248–249, 428]. А. Крушельницький звертався з проханням до К. Студинського по допомогу у виданні новел і драм, безкоштовного надсилання йому «Руслана» [27, с. 80]. Звичайно, К. Студинський підтримав А. Крушельницького і вони планували видання тринадцяти творів у «Руслані», форматом, яким друкували твори Б. Лепкого, як і просив автор – під псевдонімом «Гр. Завзятий» [27, с. 81].

Усі інші листи – це, в основному, обговорення видавничих питань [27, с. 81], дискусії щодо змісту творів [27, с. 82–83, 85–87, 112–113], підтримка з боку К. Студинського в отриманні А. Крушельницьким посади учителя української гімназії у Станиславові, Львові [27, с. 205, 248–249], замовлення на друк творів НТШ, офіційне визнання читанок УПТ тощо [27, с. 428].

Варто згадати збірку, укладачем, автором передмови, приміток і коментарів якої є В. Качкан [28]. У ній подано два листи Б. Лепкого до А. Крушельницького, пов'язані з виданням його творів, зокрема, «Над рікою», «Ноктурн», «Intermezzo» та інших [28, с. 289–290, 362–364].

Ґрунтовним у цьому плані виданням є матеріали до бібліографії та епістолярної спадщини, підготовлені укладачем О. Канчалабою [29]. Незважаючи на солідність підготовленого видання, все ж таки варто зауважити, що у рубриці «Листи Антона Крушельницького» подано незначний перелік авторів, з якими спілкувався автор. Натомість, зовсім не представлено листів до А. Крушельницького. Зокрема, таких найвідоміших українських науковців, громадсько-політичних, культурно-просвітницьких діячів, поетів, письменників, художників, як, Д. Антонович, І. Брик, М. Брилинський, М. Вороний, М. Галушинський, В. Гнатюк, М. Грушевський, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С. Єфремов, І. Калиновичем, О. Кисілевська, О. Кобилянська, З. Кузеля О. Кульчицька, Б. Лепкий, М. Лозинський, Д. Лукиjanович, О. Маковей, І. Огієнко, В. Огоновський, І. Олесницький, О. Кандиба, І. Раковський, М. Садовський, І. Свенціцький, В. Сімович, В. Старосольський, В. Стефаник, К. Студинський, С. Томашівський, С. Творидло, К. Трильовський, І. Франко, П. Холодний, В. Щурат та багато інших.

До вказаної підгрупи належать листи І. Гирича, який, аналізуючи листи М. Грушевського до В. Кузіва, згадує й про А. Крушельницького [30, с. 190–203].

Важливими є листи М. Чайковського до А. Крушельницького [31, с. 255–288]. Перший лист, надісланий А. Крушельницькому з Фрайштадту (Північна Австрія), датований 19 червня 1915 р., коли М. Чайковський, математик, педагог, популяризатор науково-технічних знань, відбував військову службу як ополченець (landsturmann) при таборі військовополонених українців з російської армії. Два наступних – 1922 р. – у Львові, ще один 1926 р. надісланий із Яворова, і, нарешті, чотири листи 1930 р. – із Севастополя та Одеси. Вони доповнюються одинадцятьма листами, написаними з тих же міст. Усіх листів нараховується дев'ятнадцять [31, с. 256–257].

Листи М. Чайковського різноманітні за змістовим наповненням, охоплюють широкий тематичний діапазон, стосуються як подій Першої світової війни, коли він перебував на лікуванні у військовому госпіталі, у Фрайштадті, так і просвітницької роботи у таборі українських військовополонених у Раштаті, Вецлярі, підтримки з боку А. Крушельницького, інших питань.

До четвертої підгрупи відносимо мемуарну спадщину, серед якої заслуговують на увагу цікаві спогади «Рубали ліс...: Спогади галичанки» [32, с. 119–133; 33, с. 121–132; 34, с. 118–131] Л. Крушельницької, дочки І. Крушельницького, у яких учена-археолог, онука відомого східногалицького літератора й громадсько-політичного діяча А. Крушельницького, який з родиною 1934 р. приїхав зі Львова до Харкова, де восени того ж року з синами й донькою був репресований, описує трагічну долю родини. Л. Крушельницька аналізує причини, чому вони виїхали з Польщі до радянської України, розкриває суть радянської тоталітарної системи, її трагізм не лише для їх родини зокрема, але й наслідки для громадянства в цілому.

Третя група представлена періодичними виданнями. Публікації різноманітного змісту, певним чином пов'язані із особою А. Крушельницького, подано у «Буковині» [35, с. 3]; «Молодій Україні» [36, с. 264–266]; «Прапорі» [37, с. 1–6]; «Нашій школі» [38, с. с. 67–68]; «Ділі», [39, с. 2; 40, с. 5; 41, с. 2–3; 42, с. 2; 43, с. 5; 44, с. 4; 45, с. 5, 46, с. 3; 47 с. 1–2]; «Світі» [48, с. 14]; «Українському слові» [49, с. 2]; «Українському календарі» [50, с. 151–158]; «Зорі» [51, с. 3]; «Українському театрі» [52, с. 24–25]; «Жовтні» [53, с. 11–12]; «Прикарпатській правді» [54, с. 3]; «Молоді України» [55, с. 3]; «Галичині» [56, с. 2]; «Літературній Україні» [57, с. 7]; «Дзвоні» [58, с. 142–148]; «Україні» [59, с. 18–20]; «Визвольному шляху» [60, с. 1255]; «Рідній школі» [61, с. 11–14]; «3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» [62, с. 250–314]; «Слові і часі» [63, с. 72–84]; «Слові» [64, с. 35–37] та інших джерелах. Загалом, зазначена група є доволі об'ємною, інформативно наповненою, розкриває ті чи інші аспекти громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького.

У четвертій групі подано авторські твори А. Крушельницького. Згідно з даними С. Трофимука, нараховується п'ять збірок ранніх оповідань, понад десять томів повістей та романів, десять драматичних творів, низка перекладів з польської, німецької та інших мов, критичних і публіцистичних статей, присвячених актуальним питанням літературного і суспільного життя [50, с. 151].

На думку О. Канчалаби, загалом усіх виданих творів А. Крушельницького нараховується 224 з них, 62 – окремі видання і публікації, 23 – окремі переклади і публікації, 45 – праці з літературознавства, 94 – педагогічні видання [29, с. 11–37].

Зважаючи на такий значний його авторський доробок, зосередимо свою увагу лише на деяких із них [65; 66, с. 55–56; 67, с. 334; 68, с. 67; 69; 70, с. 353].

П'ята група представлена Інтернет-ресурсами, які виступають доповненням до джерельної бази. Суттєвим інформаційним внеском у дослідженні задекларованої проблематики є спецпроект радіо «Свобода» «Сандармох. 75 років розстрілу» [71–80], у якому подаються списки розстріляних осіб у Сандармоху та інші публікації, пов'язані із А. Крушельницьким, його викладацькою діяльністю, маловідомими сторінками родини тощо [80–88].

Більшість публікацій носить науково-популярний характер, характеризується публіцистичним змістом викладу матеріалу. Певне місце у цій групі посідає електронне видання «Ленинградский мартиролог» [89], підготовлене в одинадцяти томах, у якому подаються списки, розстріляних осіб, зокрема родини Крушельницьких. Так, у четвертому томі повідомляється про розстріл дочки Володимирини [90], у шостому томі – батька Антона, синів Богдана та Остапа [91].

Отже, підсумовуючи аналіз джерел, варто відзначити, що у фондах державних архівів й відділах наукових й універсальних бібліотек України збереглася значна кількість архівних, друкованих й рукописних документів й матеріалів, що стосуються громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького упродовж досліджуваного періоду.

Список використаних джерел

1. ЦДАВО України. Ф. 2201. Міністерство освіти Української Держави, м. Київ. Оп. 2. Спр. 249. Відомості про повідомлення в журналі «Вільна українська школа» про книги, що вийшли чи будуть виходити з друку в різних видавництвах. Арк. 3–61 зв. 2. Там само. Спр. 7. До Ради народних міністрів. Доклад міністра народної освіти А. Крушельницького. Арк. 22–23. 3. Там само. Спр. 10. Лист заступника міністра освіти С. Сіропола до п. Голови Ради народних міністрів від 11 вересня 1920 р. Арк. 19–19 зв. 4. Там само. Ф. 2582. Міністерство народної освіти Української Народної Республіки, мм. Київ, Вінниця, Кам'янець-Подільський, з 1920 р. – Польща. Оп. 2. Спр. 36. До пана радника міністерства А. Крушельницького, голови педагогічної місії по справах видавництва шкільних книжок і підручників. 55 арк. 5. Там само. Спр. 114. Статут Єдиної школи в УНР. Арк. 1–17. 6. Там само. Спр. 164. Таблиця складена на основі відомостей про кількість існуючих комплектів на 1919 р., надісланих до Міністерства освіти. Арк. 60–73. 7. Там само. Спр. 172. До видавничого відділу. Лист директора видавничого товариства «Дзвін». Арк. 5–6. 8. Там само. Спр. 840. Таблиця складена на основі відомостей про кількість шкільних комплектів початкових шкіл, які утримуються повітовими і міськими самоврядуваннями України при грошовій допомозі з державних коштів. Арк. 218–218 зв. 9. ГДА СБУ. Ф. 6. Кримінальні справи на реабілітованих осіб. Спр. 44987-ФП. Дело по обвинению Крушельницького А. В. и др. 224 арк. 10. ЦДАЛ України. Ф. 311. Редакція журналу «Нові шляхи», м. Львів, 1929–1932 рр. 11. ЦДАЛ України. Ф. 361. Крушельницький Антін, письменник, журналіст, літературний критик, педагог, громадсько-політичний діяч, редактор журналів «Нові шляхи» і «Критика» у Львові. 1878–1937 рр. 12. Держархів Львівської обл. Ф. Р. 1738 Редакція літературно-мистецького та громадсько-політичного журналу «Жовтень» Спілки письменників України. Авторські рукописи 1968 рік. Том XV, 429 арк. 13. Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за 1902/1903. Коломия, 1903. 37 с. 14. Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за роки шкільні 1902–1905. Коломия, 1905. 78 с. 15. Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладавкою мовою наділеною правом прилюдности розпорядком мін. Просвіти з дня 6 мая 1913 р. Ч. 16. 761. За шк. рік 1909/10. Жовква: Печатня О.О. Василяна, 1910. 27 с. 16. Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладавкою мовою. За шк. рік 1912/13. Львів: Накладом Кружка Українського Педагогічного Товариства ім. Т. Шевченка в Городенці, 1913. 78 с. 17. Звіт Дирекції ц. к. гімназії з руською мовою викладавкою в Станіславові за рік шкільний 1912/13 – Станіславів: Накладом наукового фонду, 1913. 209 с. 18. Звідомлення руської державної реальної гімназії і її рівнорядних відділів чесько-словенських і мадярських в Ужгороді – за шк. рік 1923–24. Ужгород: Книгопечатня акційного товариства «УНІО», 1924. 72 с. 19. Звідомлення дирекції приватної гімназії кружка Українського Педагогічного Товариства в Рогатині за шкільний рік 1924/1925. Рогатин, 1925. 48 с. 20. Меморіальное кладбище Сандармох. 1937. 27 октября – 4 ноября (Соловецкий этап) / Сост. И. А. Резникова; сопровод. текст В. В. Иофе; Международное о-во «Мемориал». С.-Петербург: НИЦ «Мемориал», 1997. 172 с. Б. т. (1111 биографических справок). 21. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. К.: «Сфера», 1998. Том 2. 286 с. 22. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. К.: «Сфера», 1999. Том 3. 394 с. 23. Остання адреса. Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937–1938 роках. 2-е видання, доопрацьоване і доповнене. К.: «Сфера», 2003. Том 1. 470 с. 24. Юркова О. Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937–1938 роках // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2004. № 1/2 (22/23). С. 481–485. 25. Україна і Польща 1920–1939 рр.: З історії дипломатичних відносин УССР з Другою Річчю посполитою: Документи і матеріали / НАН України; Інститут історії України; упорядкування, коментарі Н. С. Рубльова, О. С. Рубльов. Київ: ДУХ і ЛІТЕРА, 2012. 624 с. 26. Трофимук С. З листування Антона Крушельницького // Радянське літературознавство. 1968. – № 9. С. 75–81. 27. У півстолітніх змаганнях: Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941) / Упоряд. О. В. Гайова, У. Я. Єдлинська, Г. І. Сварник. К.: Наукова думка, 1993. 768 с. 28. Журавлі повертаються: з епістолярної спадщини Богдана Лепкого / Упоряд. авт. передм., прим. і коментарів В. Качкан. Львів, 2001. 920 с. 29. Антін Крушельницький – письменник, публіцист, педагог: Матеріали до бібліографії та епістолярної спадщини /

Укл. О. В. Канчалаба; автор передмови кан. філ. наук М. І. Гнатюк. Львів, 2002. 296 с. 30. Гирич І. Листи Михайла Грушевського до Василя Кузіва // Український історик. 1995. Ч. 1–4. С. 190–203. 31. Піддубняк О. Листи Миколи Чайковського до Антона Крушельницького // Записки Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника. Львів, 2002. Вип. 9/10. С. 255–288. 32. Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки // Дзвін. 1990. № 3. С. 119–133. 33. Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки // Дзвін. 1990. № 4. С. 121–132. 34. Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки // Дзвін. 1990. № 5. С. 118–131. 35. Наука, штука, література // Буковина. 1900. Ч. 9. С. 3. 36. Товариство «Молода Україна» в Чернівцях // Молода Україна. 1901. Ч. 7. С. 264–266. 37. Стан філії «Просвіти» в Коломиї // Прапор. 1909. Ч. 6. С. 1–6. 38. Хроніка: Філія в Коломиї // Наша школа. 1910. Кн. III. С. 67–68. 39. Ревізія її арешти в Рогатинщині: (До справи директора А. Крушельницького) // Діло. 15 березня 1925. С. 2. 40. Після рогатинського конфлікту // Діло. 3 жовтня 1926. С. 5. 41. З'їзд «Рідної Школи» // Діло. 5 листопада 1927. С. 2–3. 42. З'їзд «Рідної Школи» // Діло. 6 листопада 1927. С. 2. 43. Лукіянович Д. До історії Рогатинської гімназії. З нагоди її 25-ліття // Діло. 10 жовтня 1934. С. 5. 44. Лукіянович Д. До історії Рогатинської гімназії. З нагоди її 25-ліття (Докінчення) // Діло. 11 жовтня 1934. С. 4. 45. Трагедія А. Крушельницького: Збожеволів у більшовицькій в'язниці // Діло. 26 січня 1935. С. 5. 46. За що засудили Крушельницьких і Ю. Бачинського? // Діло. 24 серпня 1935. С. 3. 47. За Скрипником і Крушельницьким – Коцюбинський і Порайко... // Діло. 24 вересня 1936. С. 1–2. 48. Мудрий В. Ювілей Антона Крушельницького: [25 років літературної діяльності] // Світ. 1926. Ч. 5. С. 14. 49. Що чувати в світі? Большевицький терор на Україні триває далі: [Про долю А. Крушельницького та розстріл його двох синів] // Українське слово. 1935. – Ч. 2. С. 2. 50. Трофимук С. Антін Крушельницький (1. VIII. 1878 – 13. XI. 1941) // Український календар. 1968. С. 151–158. 51. Крашевський С. Письменник, видавець, журналіст, педагог // Зоря. 27 листопада 1986. С. 3. 52. Громова В., Дубина М. Марія Слободівна – авторка і письменниця // Український театр. 1987. Ч. 5. С. 24–25. 53. Кочур Г. Антін Крушельницький – педагог // Жовтень. 1988. Ч. 8. С. 11–12. 54. Арсенич П. Родина Крушельницьких // Прикарпатська правда. 28 серпня 1988. С. 3. 55. Гулик І. Крушельницькі // Молодь України. 22 серпня 1989. С. 3. 56. Полек В. Злочин, якого не знає людство // Галичина. 17 лютого 1990. С. 2. 57. Дубина М. Антін Крушельницький: Шляхами письменницької долі // Літературна Україна. 13 грудня 1990. С. 7. 58. Юсип Д. «...і час каміння збирати» // Дзвін. 1994. № 7. С. 142–148. 59. Чоповський В. Крушельницькі // Україна. 1995. № 11–12. С. 18–20. 60. Наумович С. Трагедія родини Крушельницьких // Визвольний шлях. 1996. Ч. 10. С. 1255. 61. Сухорський С. Рубали ліс...: Освітне подвижництво Антіна Крушельницького // Рідна школа. 1997. № 5. С. 11–14. 62. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція в таборах СРСР, 1930-ті рр.: людські біографії в контексті «перековки» // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2004. № 1/2(22/23). С. 250–314. 63. Голобородько Я. Національний геніалітет (Курбас, Куліш, Крушельницький) // Слово і час. 2006. № 1. С. 72–84. 64. Панкевич Г. Антін Крушельницький та його педагогічна спадщина // Слово. № 2 (36). (2008). С. 35–37. 65. Крушельницький А. Школа під російською окупацією: причинки до історії українського шкільництва в Галичині 1914–1917 рр. Львів, 1917. 43 с. 66. Крушельницький А. Шкільне питання на Україні // Нова громада. 1923. № 1. С. 55–56. 67. Крушельницький А. На нові шляхи. На порозі нового громадянського року // Нові шляхи. 1930. № 9. С. 334. 68. Крушельницький А. Біг у сутінках // Нові шляхи. 1930. № 3. С. 67. 69. Крушельницький А. Слово до розгубленої молоді. Львів, 1931. 40 с. 70. Крушельницький А. На манівцях «берестейщини» і «пацифікації» // Нові шляхи. 1931. № 3. С. 353. 71. Хашук В. Чому ми не знаємо про Сандармох? // Радіо «Свобода». 04.11.2011. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24759924.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 72. Шевченко С. Списки Сандармоху: апофеоз «громадянських сутінків» // Радіо «Свобода». 08.02.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24477305.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 73. Терещук Г. «Мій дід був одержимий роботою для України» – Лариса Крушельницька // Радіо «Свобода». 05.03.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24505399.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 74. Горобець О. Репресії та розстріли – сталінський спосіб зміцнювати владу // Радіо «Свобода». 21.03.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24934877.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 75. Шаповал Ю. У Сандармосі розстріляли табірну «внутрішню еміграцію» // Радіо «Свобода». 26.03.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24527919.html>. 76. Шаповал Ю. Сандармох. Кати // Радіо «Свобода». 11.04.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24544815.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 77. Терещук Г. Сандармох має стати місцем всеукраїнської скорботи – дослідники // Радіо «Свобода». 04.10.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24729391.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 78. Носков В. Будинок попереднього ув'язнення – «Слово» // Радіо «Свобода». 07.11.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24764272.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 79. Список розстріляних у Сандармосі українців і вихідців з України // Радіо «Свобода». 12.11.2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24477308.html>. (дата звернення: 01.02.2015). 80. 4 серпня. Триумф і трагедія. До 130-річчя від дня народження А. В. Крушельницького. URL: <http://www.nplu.org/ua/events/calendar/2008/text/aug/kryshelnitskij.htm>. (дата звернення: 01.02.2015). 81. Яремко І. Там викладали Антін Крушельницький, Мирон Зарицький, Олена Степанів... // Високий замок. 4 грудня 2008. URL: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/70084>. (дата звернення: 01.02.2015). 82. Згадай. Вшануй! Мартиролог розстріляних під Сандармохом // Історична правда. 27 жовтня 2010. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/27/1406/>. (дата звернення: 01.02.2015). 83. Путько-Стех А. Сім'я Крушельницьких – символ жертв «Розстріляного Відродження» // Український погляд. 14 лютого 2012. URL:

<http://ukrpohliad.org/national-memory/sim-ya-krushel-ny-ts-ky-h-sy-mvol-zhertv-rozstrilyanogo-vidrodzhennya.html>, (дата звернення: 01.02.2015). 84. Сюдюков І. 2012 – «Список Сандармоху» // День. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/spisok-sandarmohu/>, (дата звернення: 01.02.2015). 85. 3 роду славіних Крушельницьких... URL: <http://h.ua/story/224193/>, (дата звернення: 01.02.2015). 86. Давиденко Є. Загублені сліди Антіна Крушельницького // Зоря Полтавщини. 25 жовтня 2012. URL: <http://www.zorya.poltava.ua/?p=5956>, (дата звернення: 01.02.2015). 87. «Винним себе не визнаю...» (Невідомі сторінки з біографії Юліана Бачинського). URL: <http://memorial.kiev.ua/content/view/79/30>, (дата звернення: 01.02.2015). 88. Сорочан Н. Антін Крушельницький – голова педагогічної місії Міністерства народної освіти УНР у Відні (1919–1921 рр.) URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_31/15.html, (дата звернення: 01.02.2015). 89. Ленинградский мартиролог. URL: <http://visz.nlr.ru/search/peter.html>, (дата звернення: 01.02.2015). 90. Ленинградский мартиролог. Том 4. URL: http://visz.nlr.ru/search/lists/t4/234_10.html, (дата звернення: 01.02.2015). 91. Ленинградский мартиролог. Том 6. URL: http://visz.nlr.ru/search/lists/t6/234_5.html, (дата звернення: 01.02.2015).

References

1. TsDAVO Ukrainy. F. 2201. Ministerstvo osvity Ukrainiskoi Derzhavy, m. Kyiv. Op. 2. Spr. 249. Vidomosti po povidomlenniakh v zhurnali «Vilna ukrainska shkola» pro knyhy, shcho vyshly chy budut vykhodyty z druku v riznykh vydavnytstvakh. Ark. 3–61 zv. 2. Tam samo. Spr. 7. Do Rady narodnykh ministriv. Doklad ministra narodnoi osvity A. Krushelnytskoho. Ark. 22–23. 3. Tam samo. Spr. 10. Lyst zastupnyka ministra osvity S. Siropola do p. Holovy Rady narodnykh ministriv vid 11 veresnia 1920 r. Ark. 19–19 zv. 4. Tam samo. F. 2582. Ministerstvo narodnoi osvity Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky, mm. Kyiv, Vinnytsia, Kamianets-Podilskyi, z 1920 r. – Polshcha. Op. 2. Spr. 36. Do pana radnyka ministerstva A. Krushelnytskoho, holovy pedahohichnoi misii po spravakh vydavnytstva shkilnykh knyzhok i pidruchnykiv. 55 ark. 5. Tam samo. Spr. 114. Statut Yedynoi shkoly v UNR. Ark. 1–17. 6. Tam samo. Spr. 164. Tablytsia skladena na osnovi vidomostei pro kilkist isnuuychkh komplet iv na 1919 r., nadislanых do Ministerstva osvity. Ark. 60–73. 7. Tam samo. Spr. 172. Do vydavnychoho viddil. Lyst dyrektora vydavnychoho tovarystva «Dzvin». Ark. 5–6. 8. Tam samo. Spr. 840. Tablytsia skladena na osnovi vidomostei pro kilkist shkilnykh komplektiv pochatkovykh shkil, yaki utrymuytsia povitovymy i miskymy samovriaduvanniamy Ukrainy pry hroshovii dopomozhi z derzhavnykh koshtiv. Ark. 218–218 zv. 9. HDA SBU. F. 6. Kryminalni spravy na reabilitovanykh osib. Spr. 44987-FP. Delo po obvynenyi Krushelnytskoho A. V. y dr. 224 ark. 10. TsDIAL Ukrainy. F. 311. Redaktsiia zhurnalu «Novi shliakhy», m. Lviv, 1929–1932 rr. 11. TsDIAL Ukrainy. F. 361. Krushelnytskyi Antin, pysmennyk, zhurnalist, literaturnyi krytyk, pedahoh, hromadsko-politychnyi diiach, redaktor zhurnaliv «Novi shliakhy» i «Krytyka» u Lvovi. 1878–1937 rr. 12. Derzharkhiv Lvivskoi obl. F. R. 1738 Redaktsiia literaturno-mystetskoho ta hromadsko-politychnoho zhurnalu «Zhovten» Spilky pysmennykiv Ukrainy. Avtorski rukopysy 1968 rik. Tom XV, 429 ark. 13. Zvit dyrektsii ts. k. II himnazii v Kolomyi za 1902/1903 [Report of the Directorate the second high school in Kolomyia for 1902/1903]. Kolomyia, 1903. 37 s. 14. Zvit dyrektsii ts. k. II himnazii v Kolomyi za roky shkilni 1902–1905 [Report of the Directorate the second high school in Kolomyia for 1902/1905]. Kolomyia, 1905. 78 s. 15. Zvit dyrektsii pryvatnoi himnazii v Horodentsi z ukrainskoiu vykladovoiu movoiu nadilenoii pravom pryliudnosti rozporiadkom min. Prosvity z dnia 6 maia 1913 r. Ch. 16. 761. Za shk. rik 1909/10. Zhovkva: Pechatnia O.O. Vasyliian, 1910. 27 s. 16. Zvit dyrektsii pryvatnoi himnazii v Horodentsi z ukrainskoiu vykladovoiu movoiu. Za shk. rik 1912/13. Lviv: Nakladom Kruhka Ukrainskoho Pedahohichnoho Tovarystva im. T. Shevchenka v Horodentsi, 1913. 78 s. 17. Zvit Dyrektsii ts. k. gimnazii z ruskoiiu movoiu vykladovoiu v Stanislavovi za rik shkilnyi 1912/13 – Stanislaviv: Nakladom naukovofo fondu, 1913. 209 s. 18. Zvidomlennia ruskoii derzhavnoi realnoi himnazii i yii rivnoriadnykh viddiliv chesko-slovenskykh i madiarskykh v Uzhhorodi – za shk. rik 1923–24. Uzhhorod: Knyhopechatnia aktsiinoho tovarystva «UNIO», 1924. 72 s. 19. Zvidomlennia dyrektsii pryvatnoi himnazii kruzhka Ukrainskoho Pedahohichnoho Tovarystva v Rohatyni za shkilnyi rik 1924/1925. Rohatyn, 1925. 48 s. 20. Memorialnoe kladbishche Sandarmokh. 1937. 27 oktiabria – 4 noiabria (Solovetskiy etap) / Sost. Y. A. Reznikova; soprovod. tekst V. V. Yofe; Mezhdunarodnoe o-vo «Memoryal». S.-Peterburh: NYTs «Memoryal», 1997. 172 s. B. t. (1111 byohrafycheskykh spravok). 21. Ostannia adresa. Do 60-richchia solovetskoii trahedii. K.: «Sfera», 1998. Tom 2. 286 s. 22. Ostannia adresa. Do 60-richchia solovetskoii trahedii. K.: «Sfera», 1999. Tom 3. 394 s. 23. Ostannia adresa. Rozstrily solovetskykh viazniv z Ukrainy u 1937–1938 rokakh. 2-e vydannia, doopratsovane i dopovnene. K.: «Sfera», 2003. Tom 1. 470 s. 24. Yurkova O. Ostannia adresa: Rozstrily solovetskykh viazniv z Ukrainy u 1937–1938 rokakh // Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB. 2004. № 1/2 (22/23). S. 481–485. 25. Ukraina i Polshcha 1920–1939 rr.: Z istorii dyplomatychnykh vidnosyn USSR z Druhoiiu Richchiu pospolytoiu: Dokumenty i materialy / NAN Ukrainy; Instytut istorii Ukrainy; uporiadkuvannia, komentari N. S. Rublova, O. S. Rublov. Kyiv: DUKh i LITERA, 2012. 624 s. 26. Trofymuk S. Z lystuvannia Antona Krushelnytskoho // Radianske literaturoznavstvo. 1968. – № 9. S. 75–81. 27. U pivstolitnikh zmahanniakh: Vybrani lysty do Kyryla Studynskoho (1891–1941) / Uporiad. O. V. Haiova, U. Ya. Yedlinska, H. I. Svarnyk. K.: Naukova dumka, 1993. 768 s. 28. Zhuravli povertaiutsia: z epistoliarnoi spadshchyny Bohdana Lepkoho / Uporiad., avt. peredm., prym. i komentariv V. Kachan. Lviv, 2001. 920 s. 29. Antin Krushelnytskyi – pysmennyk, publitsyst, pedahoh: Materialy do bibliohrafii ta epistoliarnoi spadshchyny / Ukl. O. V. Kanchalaba; avtor peredmovy kan. fil. nauk M. I. Hnatiuk. Lviv, 2002. 296 s. 30. Hyrych I. Lysty Mykhaila Hrushevskoho do Vasylia Kuziva // Ukrainyskiy istoryk. 1995. Ch. 1–4. S. 190–203. 31. Piddubniak O. Lysty Mykoly Chaikovskoho do Antona Krushelnytskoho // Zapysky Lvivskoi naukovoii biblioteki imeni V. Stefanyka. Lviv, 2002. Vyp. 9/10. S. 255–288. 32. Krushelnytska L. Rubaly lis. Spohady halychanky // Dzvin. 1990. № 3. S. 119–133. 33.

Krushelnytska L. Rubaly lis. Spohady halychanky // Dzvin. 1990. № 4. S. 121–132. 34. Krushelnytska L. Rubaly lis. Spohady halychanky // Dzvin. 1990. № 5. S. 118–131. 35. Nauka, shtuka, literatura // Bukovyna. 1900. Ch. 9. S. 3. 36. Tovarystvo «Moloda Ukraina» v Chernivtsiakh // Moloda Ukraina. 1901. Ch. 7. S. 264–266. 37. Stan filii «Prosvity» v Kolomyi // Prapor. 1909. Ch. 6. S. 1–6. 38. Khronika: Filiia v Kolomyi // Nasha shkola. 1910. Kn. III. S. 67–68. 39. Revizii y areshty v Rohatynshchyni: (Do spravy dyrektora A. Krushelnytskoho) // Dilo. 15 bereznia 1925. S. 2. 40. Pislia rohatynskoho konfliktu // Dilo. 3 zhovtnia 1926. S. 5. 41. Zizd «Ridnoi Shkoly» // Dilo. 5 lystopada 1927. S. 2–3. 42. Zizd «Ridnoi Shkoly» // Dilo. 6 lystopada 1927. S. 2. 43. Lukiianovych D. Do istorii Rohatynskoi himnazii. Z nahody yii 25-littia // Dilo. 10 zhovtnia 1934. S. 5. 44. Lukiianovych D. Do istorii Rohatynskoi himnazii. Z nahody yii 25-littia (Dokinchennia) // Dilo. 11 zhovtnia 1934. S. 4. 45. Trahediia A. Krushelnytskoho: Zbozhevoliv u bilshovytskii viaznytsi // Dilo. 26 sichnia 1935. S. 5. 46. Za shcho zasudyly Krushelnytskykh i Yu. Bachynskoho? // Dilo. 24 serpnia 1935. S. 3. 47. Za Skrypnikom i Krushelnytskym – Kotsiubynskiy i Poraiko... // Dilo. 24 veresnia 1936. S. 1–2. 48. Mudryi V. Yuvilei Antona Krushelnytskoho: [25 rokiv literaturnoi diialnosti] // Svit. 1926. Ch. 5. S. 14. 49. Shcho chuvaty v sviiti? Bolshevytskyi teror na Ukraini tryvaie dalshe: [Pro doliu A. Krushelnytskoho ta rozstril yoho dvokh syniv] // Ukrainske slovo. 1935. Ch. 2. S. 2. 50. Trofymuk S. Antin Krushelnytskyi (1. VIII. 1878 – 13. KhI. 1941) // Ukrainskyi kalendar. 1968. S. 151–158. 51. Krashevskiy S. Pysmennyk, vydavets, zhurnalist, pedahoh // Zoria. 27 lystopada 1986. S. 3. 52. Hromova V., Dubyna M. Mariia Slobodivna – avtorka i pysmennytsia // Ukrainskyi teatr. 1987. Ch. 5. S. 24–25. 53. Kochur H. Antin Krushelnytskyi – pedahoh // Zhovten. 1988. Ch. 8. S. 11–12. 54. Arsenykh P. Rodyna Krushelnytskykh // Prykarpatska pravda. 28 serpnia 1988. S. 3. 55. Hulyk I. Krushelnytski // Molod Ukrainy. 22 serpnia 1989. S. 3. 56. Poliek V. Zlochyn, yakoho ne znaie liudstvo // Halychyna. 17 liutoho 1990. S. 2. 57. Dubyna M. Antin Krushelnytskyi: Shliakhmy pysmennytskoi doli // Literaturna Ukraina. 13 hrudnia 1990. S. 7. 58. Yusyp D. «...I chas kaminnia zbyraty» // Dzvin. 1994. № 7. S. 142–148. 59. Chopovskiy V. Krushelnytski // Ukraina. 1995. № 11–12. S. 18–20. 60. Naumovych S. Trahediia rodyny Krushelnytskykh // Vyzvolnyi shliakh. 1996. Ch. 10. S. 1255. 61. Sukhorskyy S. Rubaly lis...: Osvitnie podvyzhnytstvo Antina Krushelnytskoho // Ridna shkola. 1997. № 5. S. 11–14. 62. Rublov O. Zakhidnoukrainska intelihentsiia v taborakh SRSSR, 1930-ti rr.: liudski biohrafii v konteksti «perekovky» // Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB. 2004. № 1/2(22/23). S. 250–314. 63. Holoborodko Ya. Natsionalnyi henialitet (Kurbas, Kulish, Krushelnytskyi) // Slovo i chas. 2006. № 1. S. 72–84. 64. Pankevych H. Antin Krushelnytskyi ta yoho pedahohichna spadshchyna // Slovo. № 2 (36). (2008). S. 35–37. 65. Krushelnytskyi A. Shkola pid rosiiskoiu okupatsiieiu: pryshynky do istorii ukrainskoho shkylntstva v Halychyni 1914–1917 rr. Lviv, 1917. 43 s. 66. Krushelnytskyi A. Shkilne pytannia na Ukraini // Nova hromada. 1923. № 1. S. 55–56. 67. Krushelnytskyi A. Na novi shliakhy. Na porozi novoho hromadianskoho roku // Novi shliakhy. 1930. № 9. S. 334. 68. Krushelnytskyi A. Bih u sutinkakh // Novi shliakhy. 1930. № 3. S. 67. 69. Krushelnytskyi A. Slovo do rozghublenoi molodi. Lviv, 1931. 40 s. 70. Krushelnytskyi A. Na manivtsiakh «beresteishchyny» i «patsyfikatsii» // Novi shliakhy. 1931. № 3. S. 353. 71. Khashchuk V. Chomu my ne znaiemo pro Sandarmokh? // Radio «Svoboda». 04. 11. 2011. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24759924.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 72. Shevchenko S. Spysky Sandarmokhu: apofeoz «hromadianskykh sutinkiv» // Radio «Svoboda». 08. 02. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24477305.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 73. Tereshchuk H. «Mii did buv oderzhymyi robotoiu dlia Ukrainy» – Larysa Krushelnytska // Radio «Svoboda». 05. 03. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24505399.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 74. Horobets O. Represii ta rozstrily – stalynskiy sposib zmitsniuvaty vladu // Radio «Svoboda». 21. 03. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24934877.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 75. Shapoval Yu. U Sandarmosi rozstrilialy tabirnu «vnutrishniu emihratsiiu» // Radio «Svoboda». 26. 03. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24527919.html>. 76. Shapoval Yu. Sandarmokh. Katy / Yu. Shapoval // Radio «Svoboda». 11. 04. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24544815.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 77. Tereshchuk H. Candarmokh maie staty mistsem vseukrainskoi skorboty – doslidnyky // Radio «Svoboda». 04. 10. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24729391.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 78. Noskov V. Budynok poperednoho uviaznennia – «Slovo» / V. Noskov // Radio «Svoboda». 07. 11. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24764272.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 79. Spysok rozstrilianykh u Sandarmosi ukraintsv i vykhidsiv z Ukrainy // Radio «Svoboda». 12. 11. 2012. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24477308.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 80. 4 serpnia. Triumf i trahediia. Do 130-richchia vid dnia narodzhennia A. V. Krushelnytskoho. URL: <http://www.nplu.org/ua/events/calendar/2008/text/aug/kryshelnitskij.htm>. (data zvernennia: 01.02.2015). 81. Yaremko I. Tam vykladaly Antin Krushelnytskyi, Myron Zarytskyi, Olena Stepaniv... // Vysokiy zamok. 4 hrudnia 2008. URL: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/70084>. (data zvernennia: 01.02.2015). 82. Zghadai. Vshanui! Martyroloh rozstrilianykh pid Sandarmokhom // Istorychna pravda. 27 zhovtnia 2010. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/27/1406/>. (data zvernennia: 01.02.2015). 83. Putko-Stekh A. Simia Krushelnytskykh – symvol zhertv «Rozstrilianoho Vidrozhennia» // Ukrainskyi pohliad. 14 liutoho 2012. URL: <http://ukrpohliad.org/national-memory/sim-ya-krushel-ny-ts-ky-h-sy-mvol-zhertv-rozstrilyanogo-vidrozhennya.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 84. Siundiukov I. 2012 – «Spysok Sandarmokhu» // Den. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/spisok-sandarmohu/>. (data zvernennia: 01.02.2015). 85. Z rodu slavykh Krushelnytskykh... URL: <http://h.ua/story/224193/>. (data zvernennia: 01.02.2015). 86. Davydenko Ye. Zahubleni slidy Antina Krushelnytskoho // Zoria Poltavshchyny. 25 zhovtnia 2012. URL: <http://www.zorya.poltava.ua/?p=5956>. (data zvernennia: 01.02.2015). 87. «Vynnym sebe ne vyznai...» (Nevidomi storinky z biohrafii Yuliana Bachynskoho). URL: <http://memorial.kiev.ua/content/view/79/30>. (data zvernennia: 01.02.2015). 88. Sorochan N. Antin

Krushelnytskyi – holova pedahohichnoi misii Ministerstva narodnoi osvity UNR u Vidni (1919–1921 rr.) URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_31/15.html. (data zvernennia: 01.02.2015). 89. Lenynhradskyi martyroloh. URL: <http://vizz.nlr.ru/search/peter.html>. (data zvernennia: 01.02.2015). 90. Lenynhradskyi martyroloh. Tom 4. URL: http://vizz.nlr.ru/search/lists/t4/234_10.html. (data zvernennia: 01.02.2015). 91. Lenynhradskyi martyroloh. Tom 6. URL: http://vizz.nlr.ru/search/lists/t6/234_5.html. (data zvernennia: 01.02.2015).

Ivan Zuliak, Mariana Zuliak

PUBLIC AND POLITICAL, CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF ANTON KRUSHELNYTSKY (1878–1937): THE SOURCE OF THE SCIENTIFIC PROBLEM

The article analyzes the source of the public and political, cultural and educational activities of a well-known socio-political figure, writer, publicist, literary critic, journalist, translator, educator, Minister of Education of the UNR, editor, publisher – Anton Krushelnytsky (1878–1937). The features and main tendencies of the source base are determined. In the funds of the central and regional state archives and departments of scientific and universal libraries of Ukraine a considerable amount of archival, printed and manuscript documents and materials relating to the public-political, cultural and educational activities of A. Krushelnytsky during the investigated period have been preserved. A large number of detected materials and documents were first introduced into scientific use. Their complex use with the use of archival data from the central and regional state archives of Ukraine, published sources, periodicals, author's works by A. Krushelnytsky, Internet resources – contributed to the accomplishment of this goal.

Key words: Anton Krushelnytsky, public and political activity, cultural and educational activities, source base, archival materials and documents.